

مجموعه مقالات

خردادماه ۱۳۹۸

دیپلماسی مساجد

دیپلماسی مساجد؛ رقابت تر کیه و عربستان

الحمد لله

اندیشکده راهبردی تبیین

مجموعه گزارش راهبردی

دیپلماسی مساجد؛ رقابت ترکیه و عربستان

وبگاه اندیشکده : www.Tabyincenter.ir

نشانی : تهران، اقدسیه، خیابان شهید موحد دانش، خیابان نسترن، پلاک ۳۲، واحد ۱۱

کد پستی : ۱۹۵۷۶۶۴۷۳۱

تلفن : ۲۶۱۵۳۳۲۹

نمابر : ۸۹۷۷۱۹۶۴

فهرست

۶	مقدمه
۷	تأثیر دیپلماسی مساجد بر قدرت نرم ترکیه
۸	تأثیر دیپلماسی مساجد بر قدرت نرم عربستان
۱۰	وضعیت رقابت گفتمانی و هابیت-اخوانی
۱۲	مشکلات و موانع پیگیری و تداوم دیپلماسی مساجد از سوی ترکیه
۱۴	مشکلات و موانع پیگیری و تداوم دیپلماسی مساجد از سوی عربستان
۱۶	آینده رقابت گفتمانی اخوانی-وهابی در پرتو دیپلماسی مساجد
۱۸	منابع

مقدمه

بسیاری از کشورهای اسلامی در راستای تقویت نفوذ و افزایش قدرت نرم خود، سرمایه‌های هنگفتی را به ساخت مساجد در کشورهای مختلف دنیا اختصاص می‌دهند. این رویکرد منجر به شکل‌گیری دیپلماسی جدید موسوم به «دیپلماسی مساجد» شده است. در این میان دو کشور ترکیه و عربستان وارد یک رقابت ملموس و جدی‌تری شده‌اند تا از طریق آن به توسعه و تقویت گفتمان مورد نظر خود بپردازند. عربستان که بخش عمده‌ای از نفوذ خود در جوامع اسلامی را مرهون حمایت از آموزه‌های «گفتمان وهابیت» است، سالانه بین دو تا سه میلیارد دلار را برای ساخت مساجد در آسیا، اروپا و آفریقا هزینه می‌کند. از «کوزوو» تا «اندونزی» و از «انگلیس» تا «ایالات متحده آمریکا» و دیگر کشورهای اروپایی و آفریقایی، مدارس و مساجد سعودی به اشاعه «آموزه‌های وهابیت» و انتشار کتاب‌های چاپ عربستان مشغول هستند. ترکیه نیز با روی کار آمدن حزب «عدالت و توسعه» گام بلندی برای رقابت در عرصه «دیپلماسی مساجد» برداشت و با اصلاح ساز و کارهای موسسه «دیانت»، فعالیت‌های آن در مناطق مختلف اروپا، آفریقا، آمریکای لاتین و آسیا را تقویت و پشتیبانی کرد. ترجمه قرآن کریم به زبان بومی هر منطقه، سازماندهی کاروان‌های حج، آموزش واعظان، مبلغان و سخنوران، انتشار کتاب‌های دینی بر اساس گفتمان اسلام معتدل و ارائه بورس‌های تحصیلی به مسلمانان آفریقا، بالکان، آسیای میانه و آمریکای لاتین برای تحصیل در رشته‌های اسلامی در ترکیه از جمله کارکردهای مؤسسه «دیانت» محسوب می‌شود. آژانس «همکاری و هماهنگی ترکیه» نیز مؤسسه دیگری است که در دوره حکومت حزب عدالت و توسعه حضور بین‌المللی آن افزایش چشمگیری پیدا کرده و با ترمیم آثار تاریخی دوره عثمانی در کشورهای مختلف دنیا در راستای تقویت قدرت نرم دینی ترکیه فعالیت می‌کند. ترکیه با حمایت از گفتمان اخوانی و با ترویج «سکولاریسم اسلامی» به

عرصه رقابت گفتمانی با وهابیت مورد حمایت عربستان برخاست و احداث مساجد مدرن برای مسلمانان جهان را به عنوان برگه‌ای مؤثر بر افکار عمومی ملت‌های اسلامی و تقویت قدرت نرم خود مدنظر قرار داد و حتی برای تعیین ائمه جماعات و پرداخت حقوق آن‌ها ردیف بودجه مشخص تصویب کرد.

تاثیر دیپلماسی مساجد بر قدرت نرم ترکیه

ترکیه از زمان روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه، دین و مسجد را به عنوان یکی از مهم‌ترین ابزارهای سیاست خارجی خود انتخاب و با فعال سازی سازمان‌های دینی و اسلامی متعدد خود در آمریکای لاتین، آفریقا و اروپا، مبالغ هنگفتی را به ساخت مساجد، آموزش‌های دینی و اقدامات فرهنگی اختصاص داده است. این امر نقش غیز قابل انکاری در تقویت نقش و جایگاه ترکیه و پذیرش آن به عنوان رهبر جهان اسلام همانند دوره عثمانی داشته است. اردوغان در جستجوی برگه‌ای سودمند و تأثیرگذار بر افکار عمومی جهان اسلام، عملیات احداث مساجد در کشورهای مختلف را از سال ۲۰۱۵ تسریع نمود و یکی از بزرگ‌ترین مساجد را در «تیرانا» پایتخت آلبانی افتتاح کرد. در سال ۲۰۱۶ بزرگ‌ترین مرکز اسلامی در نیمکره غربی را در ایالت «مریلند» آمریکا تأسیس و یکی از بزرگ‌ترین مساجد اروپا را نیز در شهر «کلن» آلمان بنا کرد که محل تجمع بسیاری از مهاجرین ترک تبار است. آنکارا همچنین برنامه‌هایی برای ساخت مسجد در «ونزوئلا»، «کوبا» و «رومانی» در دستور کار دارد که تمامی این پروژه‌ها را از طریق «مؤسسه دیانت» که تحت مدیریت امور دینی ترکیه قرار دارد، پشتیبانی می‌کند. «مؤسسه دیانت» در نقش ابزار قدرتمند دولت ترکیه برای اجرای دستورالعمل‌های سیاسی-ایدئولوژیک

حزب عدالت و توسعه در فراسوی مرزهای این کشور از آمریکای لاتین تا اروپا و از آفریقا تا آسیا عمل می‌کند. علاوه بر «مؤسسه دیانت»، «آژانس همکاری و هماهنگی ترکیه» نیز به عنوان یکی دیگر از ابزارهای قدرت نرم این کشور در مرمت اماکن و سایت‌های تاریخی متعلق به دوره عثمانی فعال است. این مؤسسات همچنین با ارائه کمک‌های انسان‌دوستانه در حوزه پزشکی، مواد غذایی، بهبود زیرساخت‌های مدارس، بیمارستان‌ها و نگهداری ایتام نقش گسترده و قابل ملاحظه‌ای را در تقویت قدرت نرم و نگاه مثبت افکار عمومی به دولت ترکیه و حزب عدالت و توسعه ایفا کرده‌اند [۱].

تأثیر دیپلماسی مساجد بر قدرت نرم عربستان

ترکیه تنها کشور منطقه نیست که از اسلام برای تعمیق نفوذ خود استفاده می‌کند، عربستان سعودی نیز با تأمین منابع مالی برخی نهادها و مساجد (بین ۲ تا ۳ میلیارد دلار در سال) به دنبال انتشار نسخه خاصی از اسلام وهابی است. نشر وهابیت از طریق مدارس دینی و مساجد وابسته به عربستان سعودی انجام می‌شود. آموزش زبان عربی، آموزش سخنوران و ائمه جماعات، انتشار کتاب‌های دینی چاپ شده در عربستان، ارائه بورس تحصیلی به متقاضیان خارجی برای تحصیل در رشته‌های دینی و ساخت مسجد در کشورهای مختلف از جمله اقدامات سعودی‌ها برای بهره‌گیری از دین در راستای اهداف سیاسی و تقویت قدرت نرم و نفوذ خود است. افتتاح مسجد «احمد سکوتوره» در سال ۱۹۸۲ که بزرگ‌ترین مسجد در آفریقای جنوب صحرا و چهارمین مسجد بزرگ در کل آفریقا است و همچنین کمک‌های مالی و فرهنگی عربستان در دهه ۸۰ میلادی باعث شد تا رویکرد سلفی-وهابی از حالت حاشیه‌ای خود در مناطق فقیر آفریقایی به جریانی

فراگیر در جوامع اسلامی آفریقا بدل شود. بسیاری از کشورهای اروپایی نیز از دهه ۷۰ میلادی با پروژه مسجد سازی ریاض همراهی کرده و خطرات آن را نادیده گرفتند، اما به تدریج و با شیوع تفکر افراطی وهابیت، کشورهای اروپایی تساهل را کنار گذاشته و با افزایش سخت گیری نسبت به سیاست های دینی ریاض، باعث شدند تا عربستان به تدریج پروژه های ساخت مساجد در اروپا و یا نظارت بر نحوه عملکرد آنها را کاهش دهد. مساجد و مدارس دینی ساخته شده توسط عربستان در اقصی نقاط جهان، ملزم به پذیرش ائمه جماعات و واعظین و خطبای معرفی شده توسط دولت سعودی هستند. انتشار وهابیت به تدریج باعث ایجاد فضایی مناسب برای گسترش گروه های افراطی شد که با الهام گرفتن از اسلام وهابی-سعودی، دیگر مذاهب اسلامی را تکفیر می کنند. به باور بسیاری از کارشناسان، عربستان سعودی بر تمام وجوه قدرت نرم وهابیت تسلط پیدا کرده است. نقطه اوج تبلیغ وهابیت و به کار گیری تأثیر دین در سیاست خارجی و تبلیغ آن در قالب دیپلماسی مساجد به دوره جنگ سرد بر می گردد که هم باعث تقویت قدرت نرم و نفوذ عربستان می شد و هم از طریق جذب جوانان به یک ایدئولوژی جایگزین و ممانعت از گرایش به شوروی و کمونیسم به کشورهای غربی کمک زیادی می کرد [۲]. سعودی ها با آگاهی نسبت به تأثیر مثبت «قدرت نرم» بر امنیت ملی خود، معتقدند که کشورشان از تمامی عناصر کلیدی و لازم در حوزه قدرت نرم مانند «تاریخ و تمدن»، «فرهنگ»، «هویت»، «موقعیت»، «محتوا» و «مکانات» برخوردار بوده و بنابراین وضع هرگونه استراتژی روشن در راستای تقویت «قدرت نرم» را یک سرمایه گذاری مفید، لازم و پایدار می دانند. سعودی ها همواره با خوانش افراطی خود از دین، به رقابت با دیگر رقبای منطقه ای مانند مصر در دوره «جمال عبدالناصر» به عنوان رئیس جمهور ناسیونالیست و سکولار این کشور و سپس گفتمان شیعی و ضد امپریالیستی «امام خمینی» پس از پیروزی انقلاب اسلامی و گفتمان اخوانی پس از وقوع انقلاب های عربی در سال ۲۰۱۱ برخاسته اند، که ساخت مساجد و مدارس دینی و ترویج گفتمان وهابی از طریق این مراکز را

پایه و اساس برتری گفتمانی خود قرار داده و منابع مالی هنگفتی را به آن اختصاص می‌دهند[۳].

وضعیت رقابت گفتمانی و هابیت- اخوانی

حزب عدالت و توسعه با کاهش پیچیدگی‌های بروکراتیک، فعالیت سازمان‌های خیریه غیردولتی و مروج، ایدئولوژی اسلامی مدنظر خود را در خارج از ترکیه گسترش داد تا در لباس اقدامات خیریه و انسان‌دوستانه، فعالیت‌های سیاسی- اطلاعاتی خود را دنبال کند. به طور مثال با بهره‌گیری از معضل جنگ و گرسنگی در «سومالی»، حمایت از آوارگان و ساخت مساجد، منافع مختلفی همچون مدیریت فرودگاه «موگادیشو» توسط شرکت ترکیه‌ای، احداث و مدیریت بیمارستان به اسم «اردوغان»، افتتاح بزرگ‌ترین پایگاه نظامی خارجی در «سومالی» و مدیریت مدارس دینی توسط «مؤسسه دیانت» را محقق ساخت. ترکیه از این طریق وارد یک رقابت گفتمانی برای بازاریابی و انتقال نسخه اسلام ترکیه‌ای در کشورهای مختلف آفریقایی مانند «چاد»، «اتیوپی»، «غنا»، «نیجر»، «نیجریه» و «سومالی» شده است. از طرفی ترکیه با مدیریت سازمان‌های دینی مانند مجموعه «امام خطیب» و ارائه بورس تحصیلی و ساخت مدارس دینی و تربیت معلمان دینی، در راستای آموزش دانشجویان مسلمان خارجی بر اساس نسخه ترکیه‌ای اسلام اقدام کرده و آن‌ها را برای ترویج ایدئولوژی نرم ترکیه در کشورشان آماده می‌کند. بر اساس آمارهای موجود، بیش از ۱۰۰۰ دانشجو از ۷۶ کشور مختلف بین سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۱۵ در مدارس دینی «امام خطیب» فارغ‌التحصیل شده‌اند. سازمان‌های دینی ترکیه‌ای از ابتدای قرن ۲۱، روابط خود با «اخوان المسلمین» را گسترش داده و کنفرانس‌ها و نشست‌های بین‌المللی متعددی را درباره آینده جهان اسلام برپا می‌کنند. همچنین کانال خبری «الجزیره» قطر نیز نقش عمده‌ای

در بهبود بخشیدن به چهره ترکیه در میان ملت‌های عربی ایفا می‌کند. حمایت علنی ترکیه از «اخوان المسلمین» به ویژه پس از شروع تحولات اخیر در جوامع عربی، سبب بروز اختلافات میان ترکیه با مصر، عربستان و امارات و تلاش آن‌ها برای به شکست کشاندن برنامه‌های منطقه‌ای ترکیه و هم‌پیمانان آن در قالب یک رقابت گفتمانی شد. از سوی دیگر اسلام وهابی همچنان به عنوان یکی از عوامل مهم و مؤثر بر تعیین اولویت‌های سیاست خارجی عربستان محسوب می‌شود و پادشاهی سعودی از زمان تأسیس، همه تلاش خود را برای بسیج امکانات و منابع در راستای ترویج و نهادینه سازی اسلام «وهابی» در میان ملت‌های عربی و آفریقایی به کار بسته است. یکی از اقدامات، ساخت مساجد مدرن و بزرگ بوده است که نقش ویژه‌ای در تحقق اهداف سیاسی مدنظر سعودی‌ها داشته است.

بهره‌گیری از دین و نمادهای دینی مانند مسجد در رقابت گفتمانی اخوانی - وهابی سبب شده است تا روز به روز شاهد افتتاح مساجد جدیدی باشیم که مولود رقابت سیاسی بوده و کارکرد دینی آن کمتر به چشم می‌آید. اخیراً مسجد بزرگ «چاملیجا» در بخش آسیایی شهر استانبول به عنوان مرکز سکونت اخوانی‌ها با حضور اردوغان و مقامات سیاسی بسیاری از کشورها در زمینی به مساحت ۱۷ هزار متر مربع افتتاح شد. این مسجد دارای ۶ مناره است که ارتفاع چهار مناره به ۱۰۷ متر می‌رسد و از مناره‌های مسجد مدینه بلندتر است، قطر گنبد آن نیز ۳۴ متر و ارتفاع آن ۷۲ متر بوده و قادر است که ۶۰ هزار نفر را در خود جای دهد [۴]. حقیقت منازعه و رقابت میان دو گفتمان «اخوانی» و «وهابی» صرفاً دینی نبوده و در معنای مدرن، نقش دو جریان فکری یا جنبش سیاسی را دنبال می‌کنند تا با شعار مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مدیریت افکار عمومی ملت‌های مسلمان، مشروعیت سیاسی لازم را برای تحقق اهداف سیاست خارجی متولیان خود به ارمغان آورند. گفتمان رسانه‌ای اخوان، کشیدن فرش از زیر پای ایدئولوژی وهابی بوده و از

دهه هشتاد میلادی در رقابت برای کسب رهبری سیاسی ملت‌های سنی-عربی توانستند ضربه مهلکی به وهابیت وارد کرده و آن‌ها را در مقابل اراده و خواست سیاسی جهان عرب قرار دهند. امروزه این رقابت گفتمانی به وضوح خود را در «سوریه»، «عراق»، «یمن»، «مصر»، «لیبی» و «افغانستان» نشان می‌دهد. برخی از کشورهای عربی حوزه خلیج فارس و در رأس آن‌ها عربستان و امارات از تحرکات اخوانی در منطقه احساس خطر کرده و به دلیل ترویج تفکر اسلام معتدل و ارائه نسخه‌ای سازگار از تلفیق اسلام، دموکراسی و سکولاریسم که در پشت پرده آن منافع ملی ترکیه قرار دارد، آن را به مراتب خطرناک‌تر از تفکر سکولاریسم می‌دانند، زیرا گفتمان اخوانی به دلیل نفوذ بالا در جوامع عربی، می‌تواند منبع خطری بزرگ برای موجودیت نظام حاکم بر عربستان و کشورهای مشابه آن باشد [۵]. بحران ایجاد شده در روابط قطر و کشورهای خلیج در واقع بازخوانی مجدد جنگ خاموش بین تفکر وهابیت و تفکر اخوانی است. امروز همانگونه که رابطه پنهان حکام امارات و سعودی با داعش و القاعده غیرقابل انکار می‌باشد، روابط بین قطر و ترکیه با گروه‌های اخوانی در این جبهه نیاز به مستند سازی زیادی ندارد و بسیار واضح و مبرهن است.

مشکلات و موانع پیگیری و تداوم دیپلماسی مساجد از سوی ترکیه

بی‌اعتمادی موجود میان برخی کشورهای غرب آسیا و ترکیه، جنبه تاریخی دارد و به دوران عثمانی بر می‌گردد. برخی از اعراب همچنان ترکیه را میراث‌دار امپراتوری عثمانی می‌دانند که سرزمین آن‌ها را برای مدت زمانی طولانی اشغال کرده بود و در مقابل، ترک‌ها به دلیل هم‌پیمانی و ائتلاف اعراب با بریتانیا بر علیه عثمانی در جنگ جهانی اول، آن‌ها را خائن می‌نامند که

این رویارویی از زمان روی کار آمدن حزب عدالت و توسعه و اقدامات وی برای افزایش قدرت نرم خود با تکیه بر دین و نمادهای اسلامی افزایش بیشتری یافته است و تلاش‌های دولت ترکیه برای تبدیل این خصومت به تقریب فرهنگی نیز هر چند در سطح ملت‌ها تا حدودی مؤثر واقع شده، اما در میان حکام عربی که مخالف گفتمان اخوانی بوده و آن را جریانی تروریستی معرفی کرده‌اند، همچنان بحران‌زا و تنش آفرین است. در اروپا نیز فعالیت‌های فرهنگی، گفتمانی و اسلام سیاسی ترکیه در قالب ساخت مساجد باعث بروز حساسیت‌ها واکنش‌هایی شده است. اخراج حدود ۶۰ مبلغ دینی و امام جماعت وابسته به ترکیه و تعطیلی ۷ مسجد در وین پایتخت اتریش و واکنش منفی اروپایی‌های نسبت به دیدارهای عمومی مقامات ترکیه‌ای از این جمله است. بنا به ادعای مؤسسه «برلین» که در زمینه جمعیت و توسعه فعال است، مهاجران ترک تبار، کمترین میزان ادغام یافتگی با جامعه آلمان را از خود نشان می‌دهند که برخی مقامات سیاسی آلمان دلیل آن را عدم خواست و تمایل دولت ترکیه برای ادغام کامل شهروندانش در سرزمین جدیدشان می‌دانند تا مبادا از منافع ناشی از فعالیت‌های اقتصادی و رفت و آمدهای آن‌ها محروم شود، زیرا فعالیت‌های دولت ترکیه صرفاً به ساخت مساجد و اعزام مبلغ به اروپا محدود نشده و نقش اصلی در نمایندگی تفکر اسلام سیاسی سنی را در جریان روابط، همکاری و هماهنگی با احزاب و جریان‌های سیاسی اسلامی ایفا می‌کند [۱]. نهادهای اطلاعاتی «آلمان» به ویژه پس از تند شدن لحن مبلغان ترک تبار در مساجد منتسب به ترکیه و حمایت آن‌ها از عملیات‌های ارتش ترکیه بر علیه گروه‌های کردی، نظارت بر فعالیت‌های مؤسسه «دیانت» را تشدید کرده‌اند که دلیل اصلی این امر به حضور گسترده شهروندان ترک تبارها در آلمان مربوط می‌شود. طبق آمار ارائه شده در سال ۲۰۱۵ در حدود ۳ میلیون شهروند ترکیه‌ای در اروپا حضور دارند که تقریباً نیمی از آن‌ها در آلمان ساکن هستند [۲].

مشکلات و موانع پیگیری و تداوم دیپلماسی مساجد از سوی عربستان

در حال حاضر عربستان سعودی با سه مشکل عمده در بحث دیپلماسی مساجد مواجه است:

ورود قطر به عرصه ساخت مساجد در اروپا؛ به دنبال شروع بحران خلیج فارس و افزایش تنش در روابط دوحه-ریاض، دولت قطر برای کاهش فشارها و افزایش نفوذ سیاسی خود از طریق دین، ساخت مساجد بزرگ را در دستور کار خود قرار داد و به نوعی در کنار ترکیه رقابتی نرم را با عربستان آغاز کرد. هر چند برخی کشورهای اروپایی نظیر اسپانیا، فرانسه، ایتالیا و آلمان به دلیل نگرانی از احتمال تکرار تجربه عربستان در مسجدسازی و تبلیغ و انتشار تفکر افراطی وهابی در اروپا، چندان نگاه خوش بینانه‌ای به برنامه‌های قطر برای ساخت مساجد ندارند، اما آمارها نشان می‌دهد که قطر در ایتالیا و اسپانیا به طور جدی پروژه‌های مسجدسازی را پیگیری می‌کند. قطری‌ها در سال ۲۰۱۶ مبلغ ۲۵ میلیون یورو برای ساخت ۴۳ مسجد در ایتالیا اختصاص دادند و دولت اسپانیا نیز در قبال تأمین هزینه نوسازی و نگهداری از مسجد تاریخی قرطبه توسط قطر، مجوز ساخت ۱۵۰ مسجد را به دوحه واگذار کرده است که تا سال ۲۰۲۰ ساخته خواهند شد. رقابت در ساخت مساجد باعث شده است تا تعداد این مساجد در اسپانیا به ۱۴۰۰، در فرانسه به ۲۴۵۰ و در انگلیس به ۱۷۰۰ مسجد برسد [۳].

رقابت شدید ترکیه با عربستان در ساخت مساجد؛ نفوذ نرم ترکیه در پوشش ساخت مساجد و مؤسسات خیریه و ترویج گفتمان اخوانی از سوی آنکارا باعث شده است تا عربستان سعودی یک رقیب جدی در غرب آسیا، شمال و شاخ آفریقا و حتی اروپا را در برابر خود مشاهده کند که پایگاه قدرت نرم ریاض را به چالش کشیده است. ترکیه با رفع مشکلات بروکراتیک، دست مؤسسات و نهادهای خیریه و دینی شامل «دیانت»، «تیکا» و «دیتیب» را در فراسوی

مرزهای این کشور باز گذاشته است و این مؤسسات نقش برجسته‌ای را در پیاده‌سازی اهداف و برنامه‌های آنکارا از طریق تبیین و تحکیم پیوند میان نسخه ترکیه‌ای دین و سیاست خارجی این کشور ایفا می‌کنند [۴].

نگرانی روزافزون کشورهای غربی از سیاست مسجدسازی عربستان؛ پروژه نشر سلفیت و وهابیت، فلسفه‌ای است که عربستان به صورت علنی آن را آن اعلام و حمایت‌های بی‌پرده و سخاوتمندانه‌ای از نهادهای تبلیغی، ساخت مدارس و نهادهای علمی-مذهبی برای ترویج تفکر سلفی-وهابی به عمل می‌آورد. پس از حادثه یازده سپتامبر و اقدامات تروریستی سال‌های اخیر در برخی از کشورهای اروپایی، نگرانی‌ها نسبت به خطرات تفکر افراطی «وهابیت» در اروپا افزایش یافت و به دنبال آن فشارها بر مقامات سعودی به منظور عقب نشینی از ترویج وهابیت و ساخت مساجد متعدد در اروپا افزایش یافت. بر اساس تحقیقات صورت گرفته توسط مجلس سنای آمریکا که وب سایت «اوراسیا ریویو» آن را منتشر کرد، عربستان بین سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۰ بالغ بر ۸۷ میلیارد دلار برای تقویت تفکر وهابی در سراسر دنیا و تأمین مالی لازم برای ساخت و مدیریت ۲۱۰ مرکز اسلامی، ۱۵۰۰ مسجد و ۲۰۲ مؤسسه دینی هزینه کرده است. بسیاری از کشورهای غربی در ابتدا با هدف دسترسی به نفت ارزان قیمت عربستان، تسهیلات لازم برای ترویج وهابیت و فعالیت مبلغان وهابی را فراهم می‌آوردند، اما در سال‌های اخیر قوانین سخت گیرانه‌ای را در این زمینه وضع و اجرا کرده‌اند. «فرانسه» و «بلژیک» به دلیل آسیب‌هایی که از ناحیه افراط‌گرایی متوجه آن‌ها بوده است، واکنش‌های جدی‌تری داشته‌اند و پرونده تأمین منابع مالی ساخت مساجد توسط کشورهای حوزه خلیج فارس را گشوده و با آن به مقابله برخاسته‌اند [۵].

دولت بلژیک به دلیل ترس از ترویج افراط‌گرایی و پس از عملیات‌های تروریستی که به کشته شدن ۱۳۰ نفر در پاریس و ۳۲ نفر در بروکسل انجامید، تلاش زیادی را برای کاهش ارتباط ریاض با بزرگ‌ترین مسجد این کشور واقع در بروکسل و در نزدیکی مقر اتحادیه اروپا آغاز کرده است. بر همین اساس، مقامات سعودی نیز آمادگی خود را برای تأکید بر اعتدال دینی و دست کشیدن از مدیریت برخی مساجد در غرب اعلام کرده و در راستای بازیابی وجهه از دست رفته خود، برخی اصلاحات را در دستور کار قرار داده‌اند [۶].

آینده رقابت گفتمانی اخوانی-وهابی در پرتو دیپلماسی مساجد

فعالیت‌های سیاسی ترکیه و عربستان با تکیه بر مؤلفه‌های دینی و در راستای ترویج گفتمان مورد حمایت آن‌ها به یک رقابت فراگیر و تمام عیار بدل شده است که نمود عینی آن را می‌توان در آسیا، آفریقا، اروپا و حتی آمریکای لاتین مشاهده کرد. تقابل گفتمانی آنکارا-ریاض هر چند حساسیت‌هایی را در کشورهای غربی برانگیخته است اما در سایر نقاط دنیا همچنان پررنگ است. برخی کارشناسان معتقدند که با روی کار آمدن «ملک سلمان» و فرزندش در عربستان، اصلاحات تدریجی در راستای کاهش نفوذ وهابیت در داخل و خارج آغاز شده است و می‌رود تا با فشار کشورهای غربی شاهد افول تدریجی گفتمان وهابیت در غرب به عنوان بازوی دینی قدرت در عربستان و توجیه‌گر سیاست‌های خودسرانه و افراطی این کشور باشیم. هر چند مقامات سعودی نیز معتقدند که دستگاه‌های اطلاعاتی غربی نتوانسته‌اند میان «سلفیت جهادی» و «سلفیت تبلیغی» تفاوت قائل شوند و ریاض با تأکید بر ترویج «سلفیت تبلیغی»، اراده خود را برای مقابله با افراط‌گرایی نشان داده است [۷]. اما مقامات آنکارا همچنان در برابر محدودیت‌های

اعمال شده از سوی دولت‌های اروپایی مقاومت کرده و اخراج مبلغان اخوانی و تعطیلی برخی مساجد ترکیه در اروپا را به نژادپرستی، احیای تقابل‌های صلیبی-اسلامی و نگاه تعصب آمیز اروپائیان نسبت می‌دهند. با توجه به جذابیت اسلام معتدل ترکیه‌ای برای شهروندان آفریقایی و عرب که آن‌را نسخه موفق تلفیق اسلام، دموکراسی و سکولاریسم می‌دانند، به نظر می‌رسد که ترکیه با همکاری قطر بتواند گوی سبقت را در عرصه تقویت قدرت نرم و نفوذ خود در آسیا و آفریقا از عربستان برآید و در اروپا نیز با تکیه بر تاکتیک‌های تهاجمی حزب عدالت و توسعه در برابر فشارها و تحرکات مداوم و ملموس مقامات ترک در ارتباط‌گیری با بدنه اجتماعی غرب، به ویژه مهاجران مسلمان، قادر به پایداری بیشتری نسبت به عربستان باشد [۸].

منابع

- [۱] - كيف يستخدم حزب العدالة القوه الناعمه للإسلام؟ اليوم الثامن، منتشر شده در تاریخ ۲۸ مارس ۲۰۱۹، قابل بررسی در پیوند زیر:
<http://alyoum8.net/news/42369>
- [۲] - توظيف الدين في السياسه الخارجيه:إعاده التفكير في انتشار الوهابيه، أحمد برکات، أصوات أونلاين، منتشر شده در تاریخ ۲۱ ژانویه ۲۰۱۹، قابل بررسی در پیوند زیر:
<http://aswatonline.com/2019/01/21>
- [۳] - كيف تستخدم «القوه الناعمه للإسلام» لصالح السياسات الخارجيه؟ ساسه بوست، دسامبر ۲۰۱۸، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://www.sasapost.com/translation/rise-islamic-soft-power/>
- [۴] - مراسم افتتاحیه رسمی مسجد جامع چاملیجا استانبول، خبرگزاری آناتولی، منتشر شده در تاریخ ۲۰۱۹/۵/۳، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://www.aa.com.tr/fa/1468989>
- [۵] - إبراهيم شير: الإخوان و الوهابيه..أعداء من رحم واحد، رأى اليوم، ۲۷ نوامبر ۲۰۱۸، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://www.raialyoum.com/index.php/>
- [۶] - استغلال بناء المساجد في الغرب لأهداف سياسيه، الحره، ۲۵ ژوئن ۲۰۱۸، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://www.alhurra.com/a>
- استغلال-بناء-المساجد-في-الغرب-لأهداف-سياسيه/۴۴۳۵۷۷
- [۷] - محاوله تركيا للقياده الدينيه.. كيف تشتخدم حزب العدالة و التنميه القوه الناعمه للإسلام؟، المركز العربى للبحوث و الدراسات، ۲۷ مارس ۲۰۱۹، قابل بررسی در پیوند زیر:
<http://www.acrseg.org/41154>
- [۸] - على حساب من تقام المساجد في أوروبا؟ عربيك آرتي، ۱۴/۰۹/۲۰۱۷، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://arabic.rt.com/press/898817>
- [۹] - كيف استغلت قطر و تركيا بناء المساجد في اوربا لدعم المتطرفين؟، جاسم محمد بون، العين الاخباريه، ۲۰۱۹/۰۵/۲۶، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://al-ain.com/article/qatarturkeyterrorism55>

- [۱۰] - هل يوقف ابن سلمان برنامج السعوديه لنشر الوهابيه في العالم؟ أحمد فوزي سالم، نون بوست، ۹ سپتامبر ۲۰۱۷، قابل بررسی در پیوند زیر:
<http://www.noonpost.com/content/19743>
- [۱۱] - التخلي عن إدارة مسجد في بروكسل رساله مقصوده من السعوديه، رويترز، ۱۲ فوریه ۲۰۱۸، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://ara.reuters.com/article/topNews/idARAKBN1FW1GO>
- [۱۲] - القوه الناعمه لال سعود: الوهابيه حول العالم، نون بوست، ۱۳ می ۲۰۱۷، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://www.noonpost.com/content/17956>
- [۱۳] - دبلوماسيه المساجد...هكذا انتصرت تركيا في معركة الزعامه الاسلاميه، الجزيره(میدان)، ۲۰۱۹/۱/۲۴، قابل بررسی در پیوند زیر:
<https://midan.aljazeera.net/reality/politics/2019/1/24>

اندرشکده بزرگترین

نشانی ما در شبکه های اجتماعی:

@Tabyincenter

www.tabyincenter.ir